

Львівська обласна універсальна наукова бібліотека

У розвитку села – майбутнє нашої держави

Дайджест

Випуск 2

Львів-2011

ББК 78.38 + 60.55.663

У11

У розвитку села – майбутнє нашої держави [Текст] : дайджест. Вип.2 / ЛОУНБ. – Л., 2011. – 16 с.

Львівська обласна універсальна наукова бібліотека продовжує випуск дайджесту «У розвитку села – майбутнє нашої держави». Періодичність видання – 4 рази на рік. Матеріал систематизується за рубриками:

- Обговорюємо проблему
- Село: час змін
- Почути голос сільського господаря (з досвіду)

Випуск 2 дайджесту присвячений проблемам фермерських господарств.

Упорядники: О.Летунова, О.Москва

Редактор Д.Дигас

Науковий редактор І.Лешнівська

Відповідальна за випуск О.Москва

Роль фермерських господарств у розвитку сільськогосподарських виробництв

У процесі формування сільського господарства на основі приватної власності та оренди землі й майна з'явилися нові агроформування у вигляді сільськогосподарських товариств, приватних сільгосппідприємств, сільськогосподарських виробничих кооперативів, селянських та фермерських господарств. Фермерські господарства функціонують на основі Конституції, Земельного кодексу, Законів України «Про підприємництво», «Про власність», «Про селянське (фермерське) господарство», «Про оренду землі» та ін.

В економіці України нині працює понад 40 тисяч підприємств цієї форми господарювання. Основними видами їх діяльності є виробництво продукції рослинництва, тваринництва, їх переробка та реалізація безпосередньо споживачам.

Становлення фермерських господарств відбувається у важких умовах економічної кризи, за відсутності достатньої правової бази та державної підтримки, досвіду роботи, відпрацьованої технології виробництва у відносно невеликих господарських формуваннях, за відсутності достатньої матеріально-технічної бази, досвіду планування виробничої і фінансової діяльності. Про ці проблеми йде мова у другому випуску дайджесту «У розвитку села –майбутнє нашої держави».

I. Фермерські господарства: особливості становлення

Фермерські господарства є однією з ефективних форм господарювання, надійним засобом розв'язання продовольчої проблеми суспільства, фактором забезпечення соціально-політичної стабільності країни.

Однак поява фермерських господарств не була належним чином обгрунтована, не розроблено достатньо відповідних механізмів і програм функціонування фермерства. І нині немає стратегії його розвитку на майбутнє. Це значною мірою пов'язано з різноманітністю фермерських господарств за типами й розмірами, інтеграційними зв'язками, сформованими виробничими відносинами, особливостями регіональної політики. Через те цілком очевидно, що теперішній успіх ринкових перетворень на селі значною мірою визначатиметься тим, як вдасться реалізувати потенціал фермерства.

Фермерство як господарський уклад і складна соціально-економічна категорія потребує багатоваріантного та зрівноваженого підходу як щодо оцінки його стану, так і щодо стратегії його розвитку.

Особливості становлення фермерства, пропозиції та рекомендації щодо розвитку цього процесу повинні бути ув'язані з регіональними особливостями. Врахування регіональних умов має важливе значення для розробки регіональної політики, можливостей рівномірного забезпечення ресурсами, виробництва і споживання продукції. Ігнорування ж регіональних особливостей може призвести до вироблення наперед неприйнятних рекомендацій для господарської практики, оскільки умови діяльності кожного підприємства диференційовані, й те, що допустиме для одного регіону, може виявитися цілком непридатним для іншого.

Оцінка розвитку фермерства у кожному регіоні передбачає застосування відносних показників, що визначаються на основі співвідношення даних кожного регіону із середнім значенням по Україні.

Земельний розмір фермерського господарства є важливим показником його діяльності. З одного боку, він виступає як вагомий фактор ефективності

ведення господарства, а з іншого – є результатом його діяльності. За роки становлення фермерства в Україні розміри господарств як у цілому в країні, так і в окремих її областях та регіонах змінювалися по-різному.

Однак при входженні на новий ринок, появі нових конкурентів, прийнятті рішень про розміри виробництва, модернізацію обладнання або оновлення асортименту продукції, що виробляється, необхідна також оцінка стану діяльності фермерських господарств. Сьогодні, в умовах глобалізації, фермерські господарства повинні особливу увагу приділяти обґрунтуванню стратегії посилення своїх конкурентних позицій. Гостра конкурентна боротьба, складні умови самовідтворення змушують фермера постійно здійснювати заходи, спрямовані на створення ефективно діючого, збалансованого та конкурентоспроможного підприємства. Саме тому особливої актуальності набувають питання визначення місця фермерських господарств в організаційній побудові сільськогосподарського виробництва.

Основними показниками, які підтверджують потенційні можливості на правильне застосування підприємницьких засад, є виробництво валової продукції й чистий дохід фермерських господарств.

Обсяг чистого доходу на 1 га сільгоспугідь значно переважає середнє значення по Україні у малоземельних областях – Закарпатській, Львівській та Тернопільській.

Очевидним є те, що фермерські господарства зможуть розширитися та вирішити проблеми лише в контексті розвитку всього сільського господарства, підпорядкованого ринковому механізму.

Відповідно, на ринку залишаться лише ті з них, які зуміють витримати конкуренцію в постачанні на ринок дешевшої та якіснішої продукції й послуг.

ЛИПЧУК В., ГНАТИШИН Л.

Оцінка розвитку фермерства в регіонах України

[Текст] / В.Липчук, Л.Гнатишин //

Економіка АПК. – 2010. – №12. – С.47-53.

Розглядаючи проблеми розвитку фермерських господарств, доречно було б звернутись до листа Миколи Смоля, фермера, члена ініціативної групи з заснування асоціації приватних лісовласників, якого він надіслав до «Фермера України», де ділиться наболілим з питань проблемних ділянок землі, які хоче використати під лісонасадження.

І хоча Закон про фермерське господарство (стаття 7, пункт 8) дозволяє це зробити, на практиці здійснити це не так просто через бюрократичну «машину» на місцях. Хоч, як зазначає Смоля, у сусідній Польщі місцева влада без ніякої тяганини дає добро на заліснення.

Микола Смоля у листі запитує: «Коли ж наші чиновники та міністри своїми кебетами дійдуть до елементарної простоти – запозичать досвід у сусідів і впровадять у нас?».

Позицію Миколи Смоля поділяє Павло Попович, адвокат, науковий працівник Національного аграрного університету, питанням: «Фермерський ліс? А чому б і не так?» і роз'яснює, що для виконання завдань із збільшення лісистості розроблена ціла низка державних програм.

Природні умови українського лісостепу потребують іншої моделі сільгоспвиробництва. Основу мають становити багатогалузеві господарства середніх розмірів, які органічно вписуються в лісоаграрний ландшафт, обробляти таку кількість ріллі, як дотепер, неможливо і непотрібно.

Важливою проблемою є незадовільний екологічний стан значних територій України. Концентрація різноманітних виробництв призводить до надмірного антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище. Величезні площі зайняті кар'єрами, звалищами відходів.

Можна запропонувати цікаву ідею, як перетворити негативні явища, наведені вище, у позитивні. А якщо розпочати масову посадку лісів на тих землях, які необхідно виводити з сільгоспкористування, дегадованих і порушених?

Вченими-лісоводами неодноразово наголошувалася необхідність збільшення частки лісів у структурі землекористування країни. Проблемою

збільшення лісистості території України переймаються і на державному рівні.

Але не шляху реалізації рішень та усунення проблем існує декілька головних перешкод. По-перше, для їх реалізації необхідні кошти з державного бюджету, які не завжди виділяються. По-друге, як показав практичний досвід лісорозведення на землях, які виведені з сільгоспвикористання, основною проблемою для реалізації державних програм є відсутність вільних земель, а точніше, небажання їх власників передавати ці землі державі для лісорозведення. Представники Державного комітету лісового господарства України неодноразово зауважували, що сільські ради і райдержадміністрації діють з вузькоогоїстичних міркувань, не бажають передавати землі, не придатні ні для чого, крім вирощування лісу.

Для посадки лісу на невикористовуваних землях на околицях села логічніше віддати ці землі своєму односельцеві, який виявив бажання займатися лісовим господарством, а не держлісгоспові, розташованому, можливо, аж через район, за 50-100 км. І результати господарювання добре видно і спитати за недоліки легше.

Необхідно сказати декілька слів щодо глобального потепління та енергетичної безпеки держави. Лісорозведення допомагає вирішити і ці питання. Посадка лісів призводить до поглинання вуглецю, що перешкоджатиме потеплінню клімату. Механізми Кіотського протоколу передбачають фінансування заходів із лісорозведення. Це може бути джерелом інвестицій у лісовирощування.

Загалом, з усіх точок зору, лісорозведення є надзвичайно перспективним напрямом розвитку країни.

***ПОПОВИЧ П. Хай краще буде ліс, аніж болото! [Текст]
/ Павло Попович // Фермер України. – 2010. – №17-18. – С.3.***

II. Боротьба за землю – боротьба за владу?

Трансформація земельних відносин, що відбувається в процесі аграрної реформи, спрямована не лише на зміну форм власності та господарювання на землі, а й на раціональне використання ними земельних ресурсів, збереження родючості ґрунтів і забезпечення належної охорони землі.

Мета статті – обґрунтувати особливості функціонування малих форм господарювання у сільських поселеннях з урахуванням екологічних проблем сьогодення.

Так, академік НААН В.Сайко зазначає, що через бездумне використання земельних угідь ми втрачаємо третину поживних речовин, 16 млрд кубометрів води, котрої достатньо для виробництва 16 млн т зерна. Площа деградованих ґрунтів збільшується щороку на 80 тис. га. Щорічні втрати чистого доходу становлять майже 3 млрд дол. США.

Одна з причин зниження родючості ґрунтів полягає у різкому скороченні обсягів застосування органічних і мінеральних добрив. За останні 18 років внесення органічних добрив скоротилося в 19,7, мінеральних – у 4,7 рази.

Щодо раціонального землекористування, тобто відновлення, збереження й підвищення родючості, то на нього впливають, насамперед, форми землекористування.

У розв'язанні даної проблеми велика роль належить і малим формам (суб'єктам) господарювання – фермерським господарствам, яких в Україні 43,4 тис., особистим селянським господарствам – 4 млн 750 тис., у розпорядженні яких 8955,4 тис. га.

Сьогодні господарства населення стали одними з основних постачальників сільгосппродукції. Вони щорічно виробляють понад 60% валової продукції сільського господарства. Фермерські й особисті селянські господарства зможуть скоротити застосування штучних добрив і збільшити обсяги внесення органіки, щоб забезпечити високу продуктивність ценозів і не порушити екологічної рівноваги. Зможуть застосовувати інтегровану

систему захисту рослин від шкідників і хвороб. На місці великих високоспеціалізованих підприємств розвиватимуться диверсифіковані ферми та особисті селянські господарства та їхні кооперативні об'єднання.

Із специфіки сільгоспсистем впливає ряд важливих принципів організації і напрямів аграрної політики, ігнорування яких здатне викликати численні несприятливі наслідки: падіння темпів економічного росту, деградація духовного життя села, екологічні кризи. Саме таке порушення природно-історичних основ сільського господарства відбулося в нашій країні й спричинило тим самим гострі соціально-економічні та екологічні проблеми.

Адміністративні та організаційно-економічні форми аграрного виробництва повинні представляти собою невеликі саморегульовальні й самоуправні одиниці, а їхні зв'язки з навколишнім світом формуються на принципах децентралізованої відповідальності, за якої рішенням первинних ланок системи надається пріоритетне значення. Саме таким критеріям відповідає організація фермерських і особистих селянських господарств, сільськогосподарська кооперація.

Форми організації сільського господарства і всі умови сільського життя повинні сприяти стабілізації сільського населення, збереженню й постійному оновленню практики господарювання, передачі досвіду від одного селянського покоління до іншого.

Тільки господар, тривалою практикою вивчивши своє господарство, може успішно вести його.

ЗБАРСЬКА А. Малі форми господарювання сільських поселень України і екологія [Текст] / А.Збарська // Економіка АПК. – 2011. – №1. – С.130-133.

Є відразу кілька не розв'язаних роками наболілих питань, які стримують, а то і гальмують розвиток фермерства у нашій країні. І саме від якомога швидшого вирішення уряду залежить не тільки підйом давно поставленого на коліна і виживаючого лише завдяки стожильному селянинові вимираючого села, а й економічна незалежність держави.

А вже зараз, взимку, приватним землевласникам, а особливо фермерам, необхідні точні прогнози і прозорі прорахунки з визначенням площ під вирощення певних культур у новому сезоні. Уже зараз зі селянами треба укладати договори, в яких чітко обумовлюється ціна закупівлі вирощеної чи виробленої продукції. І фермер, і землевласник зобов'язані знати, у що їм обійдуться витрати на паливо, добрива, насіння, гербіциди.

Треба дати селянину віру в стабільність завтрашнього дня і можливість мати за вкладений труд певний прибуток для розвитку господарства. І договори на вирощування відповідних видів сільгосппродукції укладати треба на кілька років наперед, щоб господар мав змогу порати свої площі згідно з Законом про сівозміни.

На сьогодні ж, на великий жаль, спостерігається абсолютно протилежне.

У чийх руках земля – у тих руках і влада. Боротьба за неї тільки починається. Але ж як розпочинати купівлю-продаж земель, коли конкретні земельні ділянки не визначені на місцевості, відсутній кадастр? Чи можна починати будівництво будинку без проекту?

Тому спочатку потрібно навести елементарний порядок із земельними ресурсами. Треба негайно інвестувати розвиток соціальної сфери села, схвалити відповідні закони, навчити селян азам юридичної та господарської грамоти, а вже потім поступово запроваджувати цивілізовану передачу сільгоспземель від одного власника до іншого.

Необхідно розробити систему правового захисту прав покупців і продавців шляхом судової реформи. Суди повинні досконало знати і вирішувати земельні спори. Поки що ж ми бачимо лише беззаконня.

Слід налагодити систему реєстрації всіх ділянок, попередньо розмежувавши землі комунальної, державної та приватної власності. Слід визначити, які землі є особливо цінними, які деградовані, тобто провести їх повну класифікацію.

Вирішення цих питань і багато інших можливо лише одним шляхом: розробленням та запровадженням відповідних законів на рівні Верховної Ради. Це значить – треба докласти максимум зусиль, щоби депутатами у Верховній Раді були і представники від АФЗУ, які знають усі селянські проблеми з нелегкого власного досвіду.

Вихід один – в об'єднанні фермерів у мобільні і водночас міцні кооперативи, які б грали головну роль і диктували вигідні селянам умови на ринках збуту сільгосппродукції. Головне, щоб ця гра була чесною. Вистояти можна тільки гуртом.

***СИНЬОЦВІТ П. Жив би фермер, а не виживав,
якби держава була до нього справедливою
[Текст] / Петро Синьоцвіт //
Фермер України. – 2011. – №1-2. – С.2.***

III. Органічне землеробство, біодинамічне господарювання і... державне регулювання

Органічне землеробство – це нова і цікава тема, яка за кордоном вже набрала обертів, на відміну від України, що на основі власних напрацювань та міжнародного досвіду робить лише перші кроки (але досить впевнено) для розвитку органічного сектору.

В органічного землеробства чимало прихильників, але є й супротивники, які інколи у своїх міркуваннях спираються на застарілі поняття, небажання ґрунтовно та виважено підійти до розв'язання цієї проблеми.

Органічне виробництво – це цілісна системи господарювання та виробництва харчових продуктів, яка поєднує в собі найкращі практики з огляду на збереження довкілля, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів належного утримання тварин та метод виробництва, які відповідають певним вимогам до продуктів, виготовлених із використанням речовин та процесів природного походження.

Органічна продукція – це продукція, отримана в результаті сертифікованого органічного виробництва. Статус «органічний продукт» надає додаткову цінність продуктам, не виключаючи загальнодержавного контролю за якістю продукції, виконання санітарно-гігієнічних норм тощо.

Отже, органічне сільське господарство – це сільгоспсистема, яка сприяє збереженню навколишнього середовища, соціально та економічно підтримує виробництво здорових продуктів харчування, волокна, деревини тощо.

Органічна сировина для виготовлення органічних продуктів харчування надходить із перевірених джерел. Скажімо, у ґрунт, на якому вирощуються сільськогосподарські культури, заборонено вносити будь-які речовини хімічного походження.

Основні принципи органічного сільського господарства визначені Міжнародною федерацією органічного сільгоспспруху (IFOAM):

- принцип здоров'я – органічне сільське господарство спрямоване на підтримку та поліпшення здорового стану ґрунту, рослини, тварини, людини і навколишнього середовища в цілому;
- принцип екології – органічне сільське господарство базується на функціонуванні природних екологічних систем та циклів і спрямоване на їхню підтримку;
- принцип справедливості – органічне сільське господарство спрямоване на побудову довірливих взаємовідносин і повагу до навколишнього середовища та умов існування;
- принцип турботи – господарство спрямоване на відповідальне ставлення до навколишнього середовища та його збереження для нинішнього й прийдешніх поколінь.

Органічний сектор в Україні розвивається завдяки наполегливій праці Асоціації учасників органічного виробництва. В Україні з'являється дедалі більше спеціалізованих магазинів і супермаркетів, де можна придбати органічну продукцію.

В органічного землеробства в Україні велике майбутнє. Але для цього всі – виробники, переробні підприємства, споживачі, державні діячі, міжнародні експерти, продавці, представники засобів масової інформації – повинні спільно працювати для реалізації ідеї «Людина разом із природою, а не загибель природи – для споживацьких потреб людини!».

ПРОКОПЧУК Н. Органічне землеробство. Що це таке?

[Текст] : розмова з координатором швейцарсько-українського проекту

«Сертифікація в органічному сільському господарстві

та розвиток органічного ринку в Україні»

/ вела Оксана Кисленко // Дім. Сад. Город. – 2010. – №12. – С.36-38.

Подружжя Виноградових, що проживає у місті Городенці на Івано-Франківщині, займається веденням органічного землеробства на європейському рівні, надзвичайно відповідально ставлячись до вироблення власної продукції, цікавлячись новинками агротехніки, шукаючи ринки збуту тощо. Та й на досягнутому не зупиняються: планують незабаром розширювати площу посівів зернових для випікання хліба у власній міні-пекарні, нарощувати поголів'я худоби, утримують курей і поросят. Досвід цієї родини повинен зацікавити всіх, кого турбує, які продукти та якої якості щодня потрапляють до їх столу.

Проходячи стажування у швейцарського фермера після закінчення аграрного університету, Дмитро Виноградов був вражений вмінням фермера працювати біля землі у повній гармонії з природою – називалося це біодинамічним господарюванням. Дмитро Виноградов переконаний: щоб обробляти землю – означає насамперед любити її. Адже наша Земля – це живий організм.

Співвідношення органічної та конвенціональної господарки (за традиційною технологією) у родини Виноградових – 80 : 20%. Останні 20% становить тваринництво – свині та ВРХ, сертифікування яких спричинить значне підвищення собівартості продукції. Адже це передбачає дотримання вимог не лише щодо годівлі, а й технологій вільного утримання, правильного зберігання гною тощо.

Господарство родини Виноградових – це ферма, на якій виробляються органічні продукти та впроваджуються технології, досвід і методи органічного господарювання. Нині підприємці постачають свою продукцію до Івано-Франківська, Львова, Києва, співпрацюючи з мережею магазинів органічного та натурального напрямів, а згодом планують суттєве розширення власного проекту завдяки пошуку нових партнерів та інвестиційним проектам.

Нині дедалі більше людей свідомо віддають перевагу органічним продуктам, а це означає, що у виробників і переробників є великий потенціал у даній галузі. Та чи не найголовніше, мабуть, щоб органічне виробництво не стало лише модним «сьогочасним» напрямом, а принесло незаперечну користь і здоров'я споживачам, сприяло відновленню родючості ґрунтів, поліпшенню екологічної ситуації та відшкодуванню важкої праці виробникам органічної продукції.

КИСЛЕНКО О. Працювати на землі – у гармонії з природою
[Текст] / Оксана Кисленко // Дім. Сад. Город. – 2011. – №1. – С.20-21.

Для фермерів (понад 1600 фермерських господарств) і приватних землевласників (236 тис. господарств) Закарпаття минулий рік був достатньо напруженим і привожним. Закарпатці відверто вважають, що до напруження ситуації доклали руку держава та влада. Замість вкрай необхідного фермерам Закарпаття для виживання господарств проханого нами мільйона гривень допомоги, «центр» виділив лише... 70 тис.

Закарпаття – своєрідний багатонаціональний край. Наші фермери – українці, угорці, словаки, румуни, поляки – власники невеличких господарств. Деяка частина господарів займається садівництвом, овочівництвом, виноградарством, а переважна більшість – вівчарством.

І люди добре бачать, як хитро готуються до захоплення їхніх невеличких наділів латифундисти. А держава і влада, на превеликий жаль, чи то німо спостерігають, чи то підтакують...

Які сподівання фермерів-закарпатців на близьке майбутнє? Дуже би хотілося, щоб для таких дрібних землевласників, як у нас, було введено єдиний податок, спрощено звітність.

Гострою проблемою став збут сільгосппродукції. Влада не хоче потурбуватись про організацію оптових ринків, у господарів часто нема можливості, щоб зберегти вирощене чи вироблене належно. Як результат – у програті як фермери та землевласники, так і покупці...

ПЕЛЕСКЕЙ Ю.

[голова обласної асоціації фермерів, Закарпатська обл.]
Що рік прийдешній нам готує, що рік минулий «зготував»?
[Текст] / Юлія Пелешкей // Фермер України. – 2011. – №1-2. – С.3.

У нас, на Хмельниччині, як ото кажуть, куди не кинь – всюди клин. Що ж це, скажете, за цінова політика, коли такі необхідні кожній людині продукти тваринництва, як молоко та м'ясо нас змушують продавати по такій ціні, що господарю вигідніше не збувати те ж молоко за безглузду безцінь, а вилити його телятам та свиням на відгодівлі? А що робити згодом з отими телятами та свиньми, коли закупівельники доводять селянина до стану, коли, аби якось вибитись з безгрошів'я, він ладен продати те сало чи м'ясо за копійки...

Щось подібне, підозріло-нездорове, проглядається з іншого боку цінової політики. На підході весна, кожен землероб хоче запастись паливом чи добривами. А вони стають «кусючішими» з кожним тижнем. Дійшло до того, що вироблена в Україні наша селітра коштує в Австрії на 20 євро дешевше за тонну, ніж у нас!

Як нашому фермеру та землевласнику хочеться стабільності! Невже це таке складне селянське бажання?

МЕНДРИК А.*[голова обласної Асоціації фермерів, Хмельницька обл.]*
Що рік прийдешній нам готує, що рік минулий «зготував»?
[Текст] / Анатолій Мендрик // Фермер України. – 2011. – №1-2. – С.3.

Минулий рік для фермерів (845 фермерських господарств по Житомирщині) та приватних землевласників області був обнадійливим. Врожай видався хоч і не високим, але все ж переважна більшість сільських трударів отримала певний прибуток. Крім того, селянам не заважали працювати, не набридали своїми перевітками правоохоронці.

З часу, коли область очолив новий губернатор, між владою та фермерами і приватними землевласниками міцніє взаєморозуміння, втілюються відразу кілька програм по розвитку землеробства та тваринництва. Під особливу опіку взято селянські та дрібні фермерські господарства. Нинішнього року фермери на зміцнення господарств оптримають понад 20 млн гривень. Наголос поставлено на багатоукладність розвитку сіл Житомирщини. Наша ціль – стати еталоном для всієї України.

ДМИТРУК В.*[голова обласної асоціації фермерів, Житомирська обл.]*
Що рік прийдешній нам готує, що рік минулий «зготував»?
[Текст] / Віктор Дмитрук // Фермер України. – 2011. – №1-2. – С.3.